

PRIAMO NAJBLIŽŠIE K PRAVDE

Emília Hrabovec

Kríza Európy

očami

Jána Pavla II. a Benedikta XVI.

LÚČ

KRÍZA EURÓPY OČAMI JÁNA PAVLA II. A BENEDIKTA XVI.

Emília Hrabovec

Abstrakt

Štúdia predkladá pohľad pápežov Jána Pavla II. a Benedikta XVI. na súčasnú krízu Európy. Analyzuje európsku víziu oboch pápežov z hľadiska politických, filozofických a kultúrnych východísk, ale aj v kontexte globálnych výziev ako sociálna, kultúrna či migračná kríza. Zdôrazňuje kresťanský fundament európskej identity a kľúčovú úlohu kresťanstva pri hľadaní cesty z krízy sekularizovanej, paganizovanej Európy, v ktorej je dnes kresťanstvo politickou korektnosťou redukované do úlohy plochého morali-zátora či sociálnej inštitúcie, ale bráni sa mu v jeho najvlastnejšej úlohe hlásať Božie slovo a podľa neho žiť, opportune importune.

Kľúčové slová: kríza Európy – Karol Wojtyła, pápež Ján Pavol II. – Joseph Ratzinger, pápež Benedikt XVI. – teológia národa – cyrilometodská úcta – laicizmus – európska ústava – pravda – sloboda

Keď sa v októbri 1978 zišlo v Ríme konkláve, aby s odstupom niekoľkých týždňov opätovne zvolilo pápeža, v katolíckych radoch vládol ťaživý pocit, že Cirkev i kultúrny priestor, s ktorým bola historicky najužšie spätá – Európa boli v hlbokkej kríze. Kontinent bol rozčesnutý politickou líniou z Jalty, ktorá ho rozdelila na dva politicky a ideologicky protichodné bloky, živila mentálne odcudzenie Západu od „východného bloku“ a vzajomné vzťahy redukovala na konfrontáciu v studenej vojne. Na jednej strane železnej opony bola Katolícka cirkev vystavená tvrdej perzekúcii komunistického režimu, ktorej najnebezpečnejšou fázou nebolo brachiálne násilie prvých dvoch desaťročí, ale sociálna a ideologická korupcia, dominujúca v desaťročiach nasledujúcich. Na druhej strane železnej opony sa síce Cirkev tešila formálnej slobode, musela sa však prizerať plazivej sekularizácii katolíckeho prostredia, vynačujúcej sa praktickým materializmom a postupnou stratou náboženských a morálnych hodnôt.¹ Kríza prichá-

¹ GIOVANNI PAOLO II. *Discorso ai partecipanti al congresso „Crisi dell'Occidente e compito spirituale dell'Europa“*, 12.11.1981 [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1981/november/documents/hf_jp-ii_spe_19811112_crisi-

dzala nielen zvonku, ale aj zvnútra. Pokoncilové pnutia v Cirkvi, katalyzované antropologickou a kultúrnou revolúciou 1968 s jej zdôrazňovaním centrality subjektu a neobmedzenej slobody a zápalom búrajúcim inštitúcie i tradície, viedli k fragmentácii a polarizácii v akademickej teológii a k liturgickým experimentom. Verejne sa spochybňovala hierarchia, rozhodnutia, tradícia, klesal počet kňazských i rehoľných povolaní, s hlasnou intenzitou sa otvárali diskusie o celibáte, odchody z kňazstva i reholí dosiahli nikdy nepoznané počty, kostoly sa vyprázdňovali, náboženské zásady prestávali formovať životný štýl, západní katolíci strácali vieru i identitu a pod záplavou kritiky a manipulácií prepotentných médií a verejnej mienky, ktorá vstupovala i do najvnútornejšieho cirkevného priestoru, sa ticho zmierovali s úpadkom, ktorý zdanlivo potvrdzoval ideologickú axiómu západnej kultúry aj marxistickej teórie, že víťazný postup modernity prinesie koniec náboženstva. V poslednom roku ťažko skúšaného montiniovského pontifikátu publikoval francúzsky historik Jean Delumeau knižku s príznačným názvom *Le christianisme va-t-il mourir?*² Európa, ktorá si kládla takéto otázky, bola hlboko poznačená rozkladom a dezorientáciou, uprostred ktorých bola demarkačná línia medzi Východom a Západom, zadaná veľmocami v závere druhej svetovej vojny, iba najkrikľavejším výsledkom hlbokého rozdelenia, ktoré oddelilo vieru a život a z ideológií urobilo clonu, ktorá bránila v otvorení sa pravde a realite.

EURÓPA OČAMI JÁNA PAVLA II.

Karol Wojtyła, pápež Ján Pavol II., ktorého zvolili kardináli v októbri 1978 v nádeji, že vyvedie Cirkev z hlbokéj krízy, naozaj prekvapil rezignovanú Európu optimistickým posolstvom – hlbokou vierou v možnosť jej kresťanskej obnovy. Pramenila z presvedčenia, že náboženstvo nie je odsúdené na postupný úpadok alebo dokonca zánik, ako to predpovedali zástancovia marxistického historického materializmu i západní teoretici sekularizácie a ako o tom bola ticho presvedčená aj väčšina západných katolíkov. Wojtyła naopak veril v silu náboženstva, ako ho poznal z „ľudového katolicizmu“ v Poľsku i na Slovensku, a veril tiež v to, že (post)moderný človek začína znovuobjavovať posvätno a túžbu po Bohu. Wojtyła si do Ríma priniesol aj presvedčenie, že komunistický systém nebol nezmeniteľným osudom východnej a možno i západnej Európy a nebude trvať veľmi dlhý čas, ale pod povrchom zdanlivej sily

occidente_it.html. Porovnaj tiež prejav Jána Pavla II. adresovaný chorvátskym a slovenským pútnikom, 21.3.1981. In: *L'Attività della Santa Sede nel 1981*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1982, s. 214-215. Všeobecne k situácii Katolíckej cirkvi pozri RICCARDI, A. *Il potere del papa. Da Pio XII a Giovanni Paolo II*. Roma-Bari: Laterza, 1993.

² DELUMEAU, J. *Le christianisme va-t-il mourir?* Paris: Hachette, 1977.

skrýva hlboké pukliny a protirečenia, ktoré čoskoro spôsobia jeho zánik.³ Cirkev na Východe i na Západe môže mať budúcnosť, ak odloží rezignáciu a strach a otvorí dvere Kristovi a vlastným dejinám. K tomu pápež nespočetnekrát vyzýval, azda najnaliehavejšími slovami na jednom z najpamätnejších miest stredovekého kresťanstva, pod klenbami starobylej katedrály v Salamance počas prvej návštevy Španielska: „S láskou k Tebe volám, Európa: nájdi cestu k sebe samej... Ži opäť autentické hodnoty, ktoré urobili tvoje dejiny slávnymi a tvoju starobylú prítomnosť na ostatných kontinentoch blahodarnou... Nenechaj sa znechutiť kvantitatívnou stratou svojej veľkosti vo svete ani spoločenskými a kultúrnymi krízami, v ktorých sa zmiešaš. Môžeš byť ešte majákom civilizácie a stimulom pokroku vo svete.“⁴

Toto a ďalších dovedna asi 700 verejných vyjadrení na európsku tému a 54 zo 104 zahraničných ciest pontifika, ktorých cieľom boli európske krajiny, jasne dokazujú, aký význam pripisoval poľský pápež starému kontinentu a európskemu kresťanstvu, ktoré bolo kedysi „majákom civilizácie“ a ohniskom vyžarovania evanjeliového posolstva do sveta a zostávalo hlavným dejiskom „zápasu o dušu dnešného človeka“, a ako hlboko bol presvedčený, že ani kresťanstvo na Juhu nebude mať budúcnosť, keď Cirkev stratí Európu.⁶

Wojtyła, vychádzajúci z filozofie dejín, ktorá dejiny chápala ako „divadlo koexistencie dobra a zla“⁷ a konečný zápas evanjelia a „antievanjelia“, videl jediné východisko z európskej krízy v obnove jednoty a kresťanských morálnych a duchovných hodnôt európskych národov. Táto koncepcia nikdy neredukovala dejinný zápas dobra a zla na konflikt medzi demokraciou a totalitnými režimami, ako to v optike studenej vojny chceli vnímať niektorí politici, a jej cieľom nebolo víťazstvo jedného bloku nad druhým, jednej veľmoci nad druhou, ale návrat Európy, ťažko poznačenej sekularizáciou a materializmom, či už praktickým alebo ideologickým, k jej duchovným a kultúrnym koreňom, vyrastajúcim z kresťanstva. Táto koncepcia nechcela ani oživovať historicky prežitú

³ HRABOVEC, E. *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky (1962 – 1989)*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2016, s. 228-229.

⁴ Prejav Jána Pavla II. v Santiago de Compostela, 9.11.1982 [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1982/november/documents/hf_jpii_spe_19821109_atto-europeistico_it.html; por. *La Civiltà Cattolica* IV (1982) s. 487n.

⁵ GIOVANNI PAOLO II. *Varcare la soglia della speranza*. Milano: Mondadori, 1985, s. 128.

⁶ Porovnaj svedectvo biskupa Pietra Rossana, rektora Pápežskej Lateránskej univerzity, s ktorým Ján Pavol II. často diskutoval. Svedectvo podľa osobného rozhovoru s biskupom cituje RICCARDI, A. *Giovanni Paolo II. La biografia*. Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo, 2011, s. 269.

⁷ GIOVANNI PAOLO II. *Memoria e identità. Conversazioni a cavallo dei millenni*. Milano: Rizzoli, 2005, s. 13-14.

⁸ WEIGEL, G. *Testimone della speranza. La vita di Giovanni Paolo II protagonista del secolo*. Milano: Mondadori, 1999, 281; WOJTYŁA, K. *Segno di contraddizione*, Milano: Vita e Pensiero, 1977.

predmodernú Európu, ako jej to niektorí nepravníci vyčítali, narušovať „zdravú laicitu“⁹ európskych štátov a náboženskú slobodu, ale bezpochyby vyzývala k tomu, aby kresťania odložili komplexy a strach pred laickým svetom, uvedomili si, že kresťanstvo je „faktom spoločenským“¹⁰ a má verejné a misijné poslanie, a nedali sa uzatvoriť do sakristií alebo súkromia individuálnych svedomí.¹¹

Aj Wojtyłovi predchodcovia na Petrovom stolci, napriek pokračujúcej globalizácii, venovali pozornosť Európe. V magistériu Pia XII. bol prítomný silný cit pre európsku kresťanskú civilizáciu, pod dojmom povojnového rozdelenia sveta však pápež cítil nevyhnutnosť sústrediť pohľad na západnú časť kontinentu, niekedy nazývanú „malou Európou Karolovcov“, a podporovať jej integráciu aj ako bariéru proti komunizmu.¹² Ján XXIII. a Pavol VI., verní univerzalistickému duchu Druhého vatikánskeho koncilu a pevne rozhodnutí oslobodiť Cirkev aj od najmenšieho tieňa podozrenia z podpory europocentizmu, triumfalizmu či postkolonializmu, sa zase usilovali vyhnúť zmienkam o osobitnom význame Európy pre Cirkev, hoci Pavol VI. sa netajil podporou štruktúr (západ)európskeho spoločenstva a zdôrazňoval potrebu zastúpenia katolíkov i Svätej stolice v nich.¹³ Ján Pavol II. však nemal strach ani opätovne začať hovoriť o osobitnom poslaní Európy pre kresťanstvo, ani otvorene odmietnuť jej výlučne západné chápanie a rozšíriť pohľad na veľkú Európu „od Atlantiku po Ural“.¹⁴ V tomto duchu od počiatku pontifikátu predložil koherentnú európsku víziu.

1. Jej základným pilierom bolo presvedčenie, že Európa sa zrodila z kresťanstva, ktoré dalo európskej civilizácii formu a identitu a predstavuje skutočné

⁹ Príhovor pápeža Jána Pavla II. účastníkom IX. medzinárodného rímskeho kánonistického kolokvia, organizovaného Pápežskou Lateránskou univerzitou, 11.12.1993 [online]. Dostupné na:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1993/december/documents/hf_jpii_spe_19931211_colloquio-romanistico_it.html.

¹⁰ ROUGÉ, M. (ed.) *Jean-Marie Lustiger cardinal républicain*. Paris: Parole et Silence-Collège des Bernardins, 2010; RICCARDI, Giovanni Paolo II. *La biografia*, s. 245.

¹¹ Prejav Jána Pavla II. počas návštevy v Európskom parlamente, 11.10.1988 [online]. Dostupné na:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1988/october/documents/hf_jpii_spe_19881011_european-parliament_it.html.

¹² CHENAUX, F. Le Vatican et l'Europe (1947-1957). In: *Storia delle relazioni internazionali*, IV (1988) 1, s. 48-83; CHENAUX, F. *Une Europe vaticane?: entre le Plan Marshall et les Traités de Rome*. Louvain-la-Neuve: Ed. Ciaco, 1990.

¹³ VALENTE, M. La Santa Sede e l'Europa unita, dalla Conferenza dell'Aja al Trattato di Maastricht (1948-1992). In: *Fede e diplomazia. Le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano: EDUCatt, 2014, s. 393-398.

¹⁴ Ján Pavol II. používal často tento výraz, za ktorého autora sa považuje Charles de Gaulle, napríklad v homílii prednesenej 4.5.1987 počas pastoračnej návštevy v Západnom Nemecku pred katedrálou v Speyeri [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/1987/documents/hf_jp-ii_hom_19870504_conceleb-spira_it.html

kritérium európskosti a pravý zdroj jednoty európskych národov, ktorá siaha oveľa hlbšie než rozdelenia súčasnosti. Keď skutočným zdrojom európskosti je kresťanstvo, potom hranice Európy sú hranicami prieniku evanjelia a zároveň hranicami obrany proti inváziám z neeurópskych priestorov, usilujúcim sa zotročiť európske národy a zmeniť ich kultúrny a politický profil – tak to bez obalu vyjadril kardinál Wojtyła v článku s príznačným názvom: „Hranice pre Európu – kde?“, ¹⁵ ktorý vyšiel v Miláne krátko po 18. októbri 1978 a stal sa tak nevdojak akýmsi programovým vyhlásením nového pontifika.

2. Z pohľadu do seba zahľadenej západnej Európy bolo novým prvkom, ktorý však organicky nadväzoval na dlhú tradíciu pápežského myslenia, začínajúcu kdesi u Mikuláša V. v polovici 9. storočia a vedúcu k Levovi XIII. či Piovi XI., že slovanské národy sú vyše tisícročia integrálnou súčasťou Európy s osobitnou úlohou v jej dejinách. Obnova jednoty kontinentu je možná iba vtedy, keď aj tieto často zabudnuté národy získajú späť svoj hlas a ich duchovné bohatstvo bude sprístupnené celému kontinentu. Ján Pavol II. považoval voľbu poľského pápeža za prozreteľnosť a bol presvedčený, že mu Kristus zveril úlohu ukázať svetu tento osobitný príspevok slovanských národov k dejinám i súčasnej obrode kresťanstva a demonštrovať duchovnú jednotu celej kresťanskej Európy. ¹⁶
3. Keď európsku identitu definuje kresťanstvo a z evanjelia prameniaca úcta k slobode a dôstojnosti človeka, potom európskosť neznamena uniformitu, ale kultúrno-duchovnú mnohorakosť, pretože „Evanjelium neochudobňuje a nezhasá to, čo každý človek, kmeň, národ a kultúra v priebehu svojich dejín uznávajú a uskutočňujú ako dobro, pravdu a krásu“, ¹⁷ ale naopak podnecuje

¹⁵ WOJTYŁA, K. Una frontiera per l'Europa: dove? In: *Vita e Pensiero*, LXI (1978) 4, s. 160-168. K európskej vízii Jána Pavla II. všeobecne pozri napr. jeho postsynodálnu exhortáciu *Eccelesia in Europa*. In: AAS, 95 (2003) s. 649-719; MICHELINI, A. (ed.) *Giovanni Paolo II all'Europa. Rassegna di messaggi rivolti dal Papa all'Europa*. Roma: s.e., 1989; BARBERINI, G. Il problema "Europa" nel magistero di Giovanni Paolo II. In: *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica*, 1986, s. 141n; SPEZZIBOTTIANI, M. (ed.) *Profezia per l'Europa*. Casale Monferrato: Piemme, 1999; MAYEUR, J.-M. L'Europe de Jean Paul II. In: CARRÈRE D'ENCAUSSE, H., LEVILLAIN, P. (eds.). *Nations et Saint-Siège au XXe siècle*. Troyes: Librairie Arthème Fayard, 2003, 291s.; CHENAUX, F. *L'ultima eresia. La Chiesa cattolica e il comunismo in Europa da Lenin a Giovanni Paolo II*. Roma: Carocci, 2011, s. 244-245; Riccardi, *Giovanni Paolo II. La biografia*, s. 267-278.

¹⁶ Por. známu homíliu Jána Pavla II. v Hnezdne z 3.6.1979 [online]. Dostupná na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/1979/documents/hf_jp-ii_hom_19790603_polonia-gniezno-cattedrale_it.html. HRABOVEC, E. Giovanni Paolo II, il culto cirillo-metodiano e la visione europea. In: HRABOVEC, E., PIATTI, R., TOLOMEO, R. (eds.) *I Santi Cirillo e Metodio e la loro eredità religiosa e culturale, ponte tra Oriente e Occidente*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana (= Atti e Documenti 40), 2016, s. 319-323.

¹⁷ JOANNES PAULUS II. Slavorum Apostoli. In: AAS, 77 (1985), s. 779-813.

a rozvíja prirodzené hodnoty a identitu európskych národov, ktoré žijú zo svojej s kresťanstvom spätnej, ale vždy osobitej kultúry, ktorá je svojším spôsobom hľadania pravdy o Bohu a zmysle ľudskej existencie a v ktorej sa vyjadruje duchovná suverenita národa.¹⁸

4. Pre západných katolíkov bolo prekvapujúcou skutočnosťou, ktoré ich niekedy uvádzala aj do pomykova, že Ján Pavol II. ako jediný pápež druhej polovice 20. storočia vrátil pojem „národ“ do prejavov učiteľského úradu a rozvinul osobitnú „teológiu národa“. Podľa Wojtyły nepredstavovali národy bez tvaru masu indivíduí, ktoré sa náhodou ocitli v tom istom čase a priestore, ale dejinné subjekty, vybavené vlastnou kultúrou a špecifickým „poslaním“. Vo svetle katolíckej sociálnej náuky a poznania historického vývoja oslobodil Wojtyła pojem „národ“ od etatistického západného ponímania štátnej príslušnosti, ale považoval ho vedľa rodiny za základné prirodzenoprávne spoločenstvo, ktoré má prednosť pred pozitívnoprávnymi politickými útvarmi a ktoré – čerpajúc zo svojej kultúry a svojich duchovných hodnôt – dokáže prežiť aj bez vlastného štátu, ako ukazovala práve poľská historická skúsenosť. Wojtyła preukazoval všetkým národom, aj malým a slabým, svoje sympatie a starostlivosť a pri oficiálnych príležitostiach hovoril radšej o národoch než o štátoch. Zdravá úcta k národu nebola v jeho očiach ani anachronizmom ani neznášanlivým nacionalizmom, ale príspevkom k pestovaniu pravých hodnôt jednotlivých národných spoločenstiev a k ich symbióze v spoločnej rodine národov. Národ ako zdroj cností a duchovného a kultúrneho bohatstva bolo treba chrániť pred ideologickou i praktickou likvidáciou, či už mala marxistickú alebo liberálno-globalistickú podobu.¹⁹
5. Eminentne historicky mysliaceho poľského pápeža trápil narušený pomer moderných Európanov k dejinám a hľadal všetky cesty, ako im vrátiť histo-

¹⁸ JOANNES PAULUS II. Centesimus annus. In: AAS, 83 (1991), s. 793-867, pozri osobitne č. 49, 50; Pozri aj prejav Jána Pavla II. v sídle OSN pri príležitosti 50. výročia jej založenia, 5.10.1995 [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1995/october/documents/hf_jpii_spe_05101995_address-to-uno_it.html.

¹⁹ Postoje Jána Pavla II. k národu ilustruje množstvo jeho verejných prejavov. Pozri napr. alokúciu prednesenú na pôde organizácie UNESCO 2.6.1980. In: *L'uomo e la cultura nel magistero di Giovanni Paolo II.* Milano: Jaca Book, 1987, s. 155-156; Posolstvo Jána Pavla II. Poliakom, zhromaždeným pri príležitosti 50. výročia bitky pri Montecassine [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/messages/pont_messages/1994/documents/hf_jpii_mes_19940518_50th-montecassino_it.html; alebo prejav v sídle OSN pri príležitosti osláv 50. výročia jej založenia, 5.10.1995. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1995/october/documents/hf_jpii_spe_05101995_address-to-uno_it.html. K wojtylovskému mysleniu o národe pozri synteticky TISCHNER, J. Die Nation und ihre Rechte. Einführung in die Ansprache Johannes Pauls II. vor den Vereinten Nationen im Oktober 1995. In: MICHALSKI, K. (ed.) *Aufklärung heute. Castelgandolfo-Gespräche 1996*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1997, s. 122-145; Hrabovec, Giovanni Paolo II, il culto cirillo-metodiano e la visione europea, s. 328-330.

rickú pamäť. Nevynechal ani jediná príležitosť, aby im nepripomenul, že identitu človeka a ľudských spoločenstiev možno pochopiť iba v historickej kontinuite, ktorá dnešnému človeku, osamelému blúdiacemu v čase a priestore, ponúka orientáciu a opätovne ho prínavracia do dlhej perspektívy dejín, ktorým v konečnom dôsledku možno porozumieť iba v transcendentálnej optike. Túto historickú perspektívu chcel pápež odovzdať národom, ktoré žili v komunistickom systéme, ktorý ich dejiny vtlačal do schém historického materializmu, ale aj západným národom, prepadajúcim sa v prezentizme bez koreňov, ktorý sa vzdával pamäte a dlhodobých projektov, presahujúcich krátkoduché *hic et nunc* a hedonistické *Carpe diem!* Neustálym pripomínaním dôležitých okamihov a veľkých osobností dejín, veľkolepo inscenovanými jubilejnými oslavami kristianizácie národov a výročí ich svätcov a návštevami v historických svätyniach sa Wojtyła usiloval pripomínať európskym národom, že ich európske dejiny začali prijatím kresťanstva a trvali dlhšie než komunistický režim či súčasná kultúrna kríza, ktoré vo svetle dejín neboli viac než epizodickými intermezzami.²⁰

6. Novou, výraznou črtou Wojtylovej „teológie dejín“ sa stala cyrilometodská vízia, s európskou úzko prepojená. Pápežovmu európskemu mysleniu dala silnú duchovnú a symbolickú dimenziu a stala sa základným elementom jeho náboženského a morálneho, ale nepriamo aj spoločensko-politického projektu, ktorého konečným cieľom bolo prostredníctvom znovuobjaveného duchovného a kultúrneho dedičstva kresťanského Východu a kresťanstva slovanských národov obnoviť identitu, jednotu a evanjelizačno-civilizačné vyžarovanie Európy. Prostredníctvom kresťanstva ľudového, schopného duchovne niest' a živiť celý národ, kresťanstvo, v ktorom je celý národ *theophóros*, nositeľ Boha a viery, stvárnenej skúsenosťou utrpenia a vernosti a povedomím, ktoré sa na sekularizovanom, ateisticko-humanistickom Západe už vytratilo, že každý národ „má svoje osobitné poslanie stelesňovať osobitný aspekt zjaveného Slova“ a každá kultúra „je mohorakým vyjadrením náboženskej myšlienky, ktorá predstavuje jej centrum“ a iba ako taká ponúka fundament pre dialóg kultúr a obnovu esenciálneho spoločenstva národov.²¹ V týchto úvahách, ovplyvnených koncilovou teológiou, osobitne konštitúciou *Lumen Gentium*, ale aj myšlienkovým svetom poľského a ruského mesianizmu (od ruského mysliteľa Vjačeslava Ivanova pochádza aj výraz, ktorý sa stal azda najúčinnnejším leitmotívom celého pontifikátu, metafora o „dvoch

²⁰ Pozri už citovanú homíliu v Hnezdne z 3.6.1979; HRABOVEC, Giovanni Paolo II, il culto cirillo-metodiano e la visione europea, s. 330-332.

²¹ Prejav Jána Pavla II. adresovaný účastníkom medzinárodného sympózia «*Ivanov e la cultura del suo tempo*», 28.5.1983 [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1983/may/documents/hf_jpii_spe_19830528_ivanov-cultura_it.html.

duchovných polovicíach pľúc Európy²²), sa Ján Pavol II. prejavil ako mysliteľ, ktorý je schopný vytyčiť „komplexnosť“ katolicizmu a predložiť novú syntézu.

Wojtyłovo presvedčenie o slabosti komunizmu, o sile kresťanskej viery a poslaní Cirkvi byť „dušou“ národa, nositeľom jeho hodnotového fundamentu a oslobodzujúcou silou pre spoločnosť i človeka, jeho kresťanský humanizmus a personalizmus, zdôrazňujúci ľudské práva a ich integrálnu súčasť – právo na náboženskú slobodu ako právo vyplývajúce nie z politických dokumentov či ideológií, ale z nescudziteľnej dôstojnosti človeka ako Božieho stvorenia, jeho blízkosť k človeku a neustály dialóg s ním, duchovná mobilizácia más a kresťanské svedectvo bezpochyby zásadným morálno-duchovným spôsobom prispeli k erózii komunistického systému a jaltského rozdelenia Európy a k udalostiam pamätného *annus mirabilis* 1989. Pápež sám však nerád videl, keď sa zdôrazňovala jeho úloha pri týchto premenách, odmietol aj zmienku o sebe v dokumente z biskupskej synody o Európe v roku 1991, pretože sa obával politickej instrumentalizácie pápežského úradu. „Je to Cirkev, ktorá v tomto procese hrala rolu, nie pápež“, odkázal prostredníctvom svojho hovorca Joaquína Navarro-Vallsa.²³

Pápežova nádej, že Cirkev, ktorá sa tak zásadne podieľala na mobilizácii duchovných síl, ktoré prispeli k prekonaniu Jalty i komunizmu, sa stane účinným kvasom kresťanskej obnovy a zjednotenia postkomunistickej Európy na spoločnom kresťanskom duchovnom základe, sa však nesplnila a vývoj v Európe nasledujúcich rokov mu priniesol trpké sklamanie. Jedným z nich bolo poznanie, že vládnuce politické a intelektuálne elity nevnímali udalosti roku 1989 pápežovými očami ako víťazstvo hodnôt ducha, ale ako mocensko-politické a ideologické víťazstvo Západu nad Východom, liberálneho kapitalizmu nad komunizmom. Vákuum, ktoré sa vytvorilo po páde komunistického systému, sa tak nenaplnilo oživenými kresťanskými obsahmi, ale prinieslo tvrdý sekularizačný nápor a import bezbrehého liberalizmu, pozbavujúceho novo získanú slobodu akejkoľvek väzby na Boha a pravdu a ohrozujúceho človeka novým duchovným i materiálnym otroctvom. Keď pápež v roku 1996 vedno s nemeckým kancelárom Helmutom Kohlom, oslavujúcim novú éru slobody, symbolicky prechádzal popod Brandenburskú bránu, smutno konštatoval: „Slobodný človek musí sme-

²² IVANOV, V. Lettre à Charles Du Bos, 1930. In: IVANOV, V., GERSCHENSON, M. O. *Correspondance d'un coin à l'autre*. Lausanne: L'âge d'homme, 1979, s. 90; Porovnaj aj prejav Jána Pavla II. adresovaný účastníkom medzinárodného sympózia *«Ivanov e la cultura del suo tempo»*, 28.5.1983 [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1983/may/documents/hf_jpii_spe_19830528_ivanov-cultura_it.html.

²³ RICCARDI, Giovanni Paolo II. *La biografia*, s. 431. HRABOVEC, *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky (1962 – 1989)*, s. 225-226.

rovať k pravde, inak sa jeho sloboda stane iba pekným snom, ktorý sa na svitaní rozplynie... Neexistuje sloboda bez pravdy.“²⁴

Wojtylov tvrdý odpor proti komunizmu neznamenal prevzatie modelu západného liberálneho kapitalizmu, voči ktorému bol na prekvapenie mnohých západných katolíkov od počiatku veľmi kritický. Ešte ako krakovský kardinál počas príprav biskupskej synody v roku 1974 napísal: „Nebezpečnejší [než komunizmus] sa nám javí liberálny a konzumistický materializmus kapitalistickej spoločnosti. Zdá sa nám tiež, že Cirkev na Západe je zoči voči tejto forme materializmu bezbrannejšia ako Cirkev v Poľsku [voči komunizmu]. Faktom je, že človek sa v atmosfére úplnej slobody materializmu poddá ľahšie, než keď je slobody pozbavený.“²⁵

Tento postoj Ján Pavol II. rozpracoval vo všetkých svojich sociálnych encyklikách *Sollicitudo rei socialis*,²⁶ ktorá vyšla v predvečer pádu komunizmu, a *Centesimus annus*,²⁷ ktorá vyšla dva roky po ňom, keď sa všeobecne zdalo, že liberálny kapitalizmus je víťazný spoločenský systém. Pápež v nej našiel tvrdé slová na adresu „divokého kapitalizmu“, ktorý v rozpore s dôstojnosťou človeka na neho nehľadí ako na cieľ, ale ako na prostriedok pri maximalizácii zisku či dosahovaní pôžitku. Ján Pavol II. sa dištancoval nielen od neskryto protikresťanského neoliberalizmu, otvorene povyšujúceho zisk a zákony trhu na absolútne parametre, ale aj od subtilnejšieho, z Ameriky prichádzajúceho neokonzervativizmu, usilujúceho sa zosúladiť katolicizmus s diktátom kapitalizmu a voľného trhu, instrumentalizujúc ho tak pre svoje ciele, pre mnohých opäť prekvapivo však aj od politických síl, ktoré sa skrývali za nálepku kresťanstva, v politickom záujme svojich strán však inklinovali k tichej liberalizácii.²⁸ Pápež trval na tom, že zápas o stváranie Európy sa neodohráva medzi marxizmom a kapitalizmom, ale medzi týmito v podstate rovnako materialistickými systémami na jednej strane a katolíckou sociálnou náukou na strane druhej. Tá však môže byť skutočnou alternatívou iba vtedy, keď sa chápe v integrite a neredukuje na akúsi zásobáreň izolovaných argumentov, ktoré si každý vyberá podľa príležitosti, vhodnosti alebo zosúladiťnosti s vlastnými politickými názormi: raz solidaritu a sociálnu spravodlivosť, zabúdajúc na subsidiaritu

²⁴ Prihovor Jána Pavla II. pri Brandenburskej bráne v Berlíne na záver pastoračnej návštevy v Nemecku 23. júna 1996 [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/de/speeches/1996/june/documents/hf_jp-ii_spe_19960623_berlino.html

²⁵ List kardinála Karola Wojtyły z 26.2.1974. In: DYDUCH, J. M. *Kardynał Wojtyła w służbie Kościołowi Powszechnemu*. Kraków 1998, s. 173.

²⁶ AAS, 80 (1988), s. 513-586.

²⁷ AAS, 83 (1991) s. 793-867. K analýze Wojtylových kritických postojov k liberálnemu kapitalizmu pozri aj FONSECA, A. Il capitalismo liberista in due recenti documenti ecclesiali. In: *La Civiltà Cattolica*, 139 (1988) vol. III, s. 140-149, a tiež postsynodálnu exhortáciu *Ecclesia in America*. In: AAS, 91 (1999), s. 737-815.

²⁸ Pozri napr. RICCARDI, Giovanni Paolo II. *La biografia*, s. 383-384.

a hodnotu rodiny a života od počatia po prirodzenú smrť, inokedy odpovede na otázky spojené s ľudskou sexualitou, zabúdajúc na sociálny rozmer katolíckeho učenia.²⁹

Odmietanie bezalternatívnej dichotómie „marxizmus versus liberálny kapitalizmus“ nebolo v magistériu pápežov 20. storočia ničím novým: Jasne sa k nemu hlásil tak Pius XI., subsumujúci oba materialistické systémy pod termín „laicizmus“, ktorý považoval za „mor dnešných čias“, „*la peste dell'età nostra*“,³⁰ ako Pius XII., ktorý skutočnú alternatívu zhutnil do tézy: Nie Západ či Východ, marxizmus či liberalizmus, ale „s Kristom alebo proti Kristovi, to je celá otázka“.³¹ Po zneistení pokoncilového obdobia, ktoré zavrhovali katolícku sociálnu náuku ako utopickú „tretiu cestu“, sa Ján Pavol II. vrátil k jej centralite. Keď na prahu novej epochy, v decembri 1989, prijal v Apoštolskom paláci Michaila Gorbačova, otvorene priznal: „Nie je možné, aby niekto žiadal, aby sa premeny v Európe i vo svete diali podľa západného modelu. To protirečí môjmu najhlbšiemu presvedčeniu.“³² O dva roky neskôr sa podobne vyjadril v rozhovore s ruským diplomatickým zástupcom vo Vatikáne Jurijom Karlovom: „Môj úsudok o predchádzajúcich režimoch v týchto krajinách je notoricky známy. Ale znovu potvrdzujem: pád týchto režimov nijako neznamená víťazstvo kapitalizmu.“³³

Vývoj v deväťdesiatych rokoch potvrdil pápežovu diagnózu o podstatnej príbuznosti liberalizmu a marxizmu. Zhodovali sa v spoločnom materializme i v podstate filozoficko-dejinnej koncepcie, ktorá ľudské dejiny nechápala v kontexte dejín spásy, ale ako zákonitý proces materiálneho, technického, sociálneho, ba dokonca i morálneho pokroku ľudstva úzko spätého s postupným odumieraním náboženstva, ale i národných identít či „tradičných“ spôsobov života. Tieto premisy zdieľal marxistický historický materializmus s mladšími liberálnymi modernizačnými teóriami, podľa ktorých je základnou hybnou silou moderných európskych dejín v podstate všade rovnaký, aj keď fázovo posunutý proces postupne akcelerovaných spoločenských premien, ktorých motorom je racionalistický scientizmus a prejavmi industrializácia, urbanizácia, rozvoj moderných technológií, zánik tradičných spoločenských a duchovných štruktúr

²⁹ HRABOVEC, E. *Boh a štát: Európa medzi laicitou a laicizmom. Dio e Stato: L'Europa tra laicità e laicismo*. Trnava: SSV, 2014, s. 42-43, 84.

³⁰ Pozri jeho dogmatickú encykliku *Quas primas*. In: AAS, 17 (1925), s. 593-610; AUBERT, R. *L'insegnamento dottrinale di Pio XI. In: Pio XI nel trentesimo della morte (1939-1969)*. Milano: Opera diocesana per la preservazione e diffusione della fede, 1969, s. 216-217.

³¹ Rozhlasové posolstvo Pia XII. na Vianoce 1947. In: *La Civiltà Cattolica*, 99 (1948), vol. I, s. 6.

³² RICCARDI, Giovanni Paolo II. *La biografia*, s. 374.

³³ KARLOV, J. *Parlando con il papa. Una missione dell'ambasciatore prima sovietico, poi russo in Vaticano, decisiva per gli incontri di Gorbaciov e di Eltsin con il Papa*. Milano: Spirali, s. 82n.

a sekularizácia.³⁴ Príznačná pre vnútornú príbuznosť marxizmu a liberálneho kapitalizmu bola aj rýchla a ľahká transformácia intelektuálnych a spoločenských elít jedného systému do druhého. Na intelektuálnej rovine modernizačný kultúrno-filozofický model, ktorý dnes Európa vyváža do celého sveta, sčasti zaplnil vákuum, vzniknuté po stroskotaní marxistickej historiografie a filozofie, novou fixáciou na ľudsky stvárnený pokrok, v ktorej sa iba vymenili protagonisti a definícia cieľa: avantgardu proletariátu nahradil občiansky faktor, „posledným cieľom“ sa namiesto komunistickej spoločnosti stala *open civil society* zbavená akejkolvek náboženskej a národnej konotácie a všetky javy vymykajúce sa aprioristicky definovanej linearite tohto procesu boli odsúdené ako „antimodernizačné“ do slepej uličky dejín. Na ekonomickej rovine došlo zase k transformácii bývalých elít na úspešných podnikateľov. Tieto premeny urýchlili hodnotovú eróziu sociálnou korupciou oslabených postkomunistických spoločností a prispeli k redukcii európskeho zjednocovacieho procesu, na Západe evidentnej najneskôr od sedemdesiatych rokov, na formovanie duchovne a hodnotovo prázdneho „trhu voľnej výmeny tovaru a obehu myšlienok“, ³⁵ vyznačujúceho sa „politickým a ekonomickým egoizmom“³⁶ a praktickým konzumistickým materializmom, postupne prerastajúcim do protikresťanského ideologického sekularizmu, ktorý sa od marxistického vedeckého komunizmu nelíšil ani v konečnom ciele, ani v odvolávke na racionálny vedecký charakter, ale iba v subtilnejších, sofistikovanejších metódach zápasu.

Ján Pavol II. s obavou sledoval aj systematické nahliadanie identity európskych národov, osobitne východoeurópskych, ktoré podliehali ekonomickému a kultúrnemu kolonializmu silnejších a vnútornému rozkladu, ktorý prinášala strata kresťanskej viery a s ňou aj najpodstatnejšieho piliera národnej identity a kultúry. Zjednotenie nie je „nivelizácia“ („*appiattimento*“) či redukcia identít na povolený „jednotný európsky štandard“ bez ducha a kontúr, volal opakovane pápež, pretože tak ako nástroje v symfonickom orchestri, každý národ má v Európe osobitnú úlohu. Európa sa má stať „symfóniou národov“³⁷ a „vlastou vlas-

³⁴ HRABOVEC, E. Sekularizácia v európskych dejinách. In: *Impulz*, 2 (2006) 3, s. 27-28; HRABOVEC, E. Niekoľko myšlienok na margo krízy dnešnej historickej vedy. In: *Historický zborník*, 19 (2008) 2, s. 13-18. Ku recepcii teórie modernizácie v slovenskej historiografii pozri aj LIPTÁK, I. Koncepcia slovenských dejín od 18. storočia. In: FANO, Š. (ed.) *Slovenské dejiny v dejinách Európy*. Bratislava, 1997, s. 21-26.

³⁵ JÁN PAVOL II. Posolstvo kardinálovi Miroslavovi Vlkovi pri príležitosti Generálneho zhromaždenia CCEE v Bruseli 16.10.2000 [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2000/oct-dec/documents/hf_jp-ii_spe_20001020_ccee.html.

³⁶ Prejav Jána Pavla II. prezidentom siedmich štátov východnej Európy v Hnezdne 3.6.1997 [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1997/june/documents/hf_jpii_spe_19970603_mess-gniezno.html.

³⁷ Príhovor na Anjel Pána z 31. augusta 2003 [online]. Dostupné na: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030831.html

tí“, ³⁸ spravodlivý európsky a svetový poriadok sa môže vytvoriť iba na základe uznania spravodlivých práv národov, predovšetkým toho najzákladnejšieho – práva na existenciu, na vlastný jazyk a kultúru, na „stváranie vlastného života podľa vlastných tradícií“ a „vybudovanie vlastnej budúcnosti, poskytujúc mladším generáciám patričné vzdelanie“. ³⁹ Vrcholom pápežovho prejavu počas návštevy v sídle Organizácie Spojených národov pri príležitosti 50. výročia jej založenia bola – adresáti odignorovaná – požiadavka, aby analogicky k individuálnym ľudským právam OSN prijala aj záväznú Chartu práv národov. ⁴⁰

Ján Pavol II. s bolesťou pozoroval, ako kresťanská Európa kráča po ceste dvojitého ohrozenia: Ohrozenia zvonka „mocnou antievanjelizáciou, ktorá disponuje prostriedkami a programami a plnou silou sa stavia proti evanjeliu a evanjelizácii“, ⁴¹ teda inými slovami vplyvnými laicistickými politickými a finančnými silami, ktoré rôznymi cestami likvidujú európske kresťanstvo, a ohrozenia zvnútra stratou misionárskeho ducha a zmierením sa, rezignáciou zoči voči úpadku, ba i preberaním nekresťanských modelov a foriem života. Európa potrebuje „ľudí hlbkej viery a správneho svedomia sformovaného Evanjeliom a sociálnou náukou Cirkvi“, odkazoval Ján Pavol II. pútnikom, ktorí sa zišli v Ríme pri príležitosti dvadsaťročného jubilea jeho pontifikátu: „Ľudí, pre ktorých sú Božie veci najvýznamnejšie, ktorí sú schopní konať v súlade s Božími príkazmi a s evanjeliom. Potrebuje kresťanov odvážnych a zodpovedných, pracujúcich vo všetkých oblastiach spoločenského a národného života, ktorí sa neboja prekážok a protivenstiev. Prišiel čas novej evanjelizácie.“ ⁴²

Ťaživá situácia kresťanstva v Európe po znovunadobudnutí slobody po páde berlínskeho múru, charakterizovaná dramatickými kultúrnym, antropologickým, etickým a duchovným zneistením a dezorientáciou, ⁴³ stratou historickej pamäte ⁴⁴ a „tichou apostáziou európskej kultúry“, uprostred ktorej „mnohí Európania budia dojem, že žijú bez duchovného pozadia a ako dediči, ktorí premrhali maje-

³⁸ Posolstvo k 50. výročiu Varšavského povstania [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/pont_messages/1994/documents/hf_jp-ii_mes_19940801_anniversario-varsavia.html

³⁹ Prejav v sídle OSN pri príležitosti osláv 50. výročia jej založenia, 5.10.1995 [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1995/october/documents/hf_jpii_spe_05101995_address-to-uno_it.html.

⁴⁰ CAZZAGO, A. *Giovanni Paolo II: «Ama gli altri popoli come il tuo!»* Milano: Jaca Book, 2013, s. 112-114.

⁴¹ Ján Pavol II. vyslovil túto myšlienku už vo svojej knižke *Varcare la soglia della speranza*, s. 128, a ďalej ju prehľbil v encyklike *Redemptoris missio*. In: AAS, XCII (2000), s. 449-528.

⁴² Prejav adresovaný poľským pútnikom pri príležitosti dvadsiateho výročia pontifikátu 16.10.1998, č. 4 [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1998/october/documents/hf_jp-ii_spe_19981016_xx-pontificate.html

⁴³ *Ecclesia in Europa*, č. 3.

⁴⁴ *Ecclesia in Europa*, č. 7.

tok, zverený im dejinami“⁴⁵ a stratenú vieru nahrádzajú „vážnou a niekedy scestnou religiozitou“, unikajúcou do pseudonáboženského synkretizmu a ezoterizmu,⁴⁶ sa stala motívom pre zvolanie osobitnej biskupskej synody o Európe v jeseni 1999 a následnej postsynodálnej exhortácie *Ecclesia in Europa* publikovanej v roku 2003. Dokument vyzval partikulárne cirkvi v Európe, aby – preniknuté nádejou spočívajúcou vo vzkriesenom Kristovi – s obnoveným nadšením šírili ohlasovanie Evanjelia medzi Európanmi, ktorí sa potrebujú opätovne stretnúť s Kristom a znovuprijať kresťanskú mentalitu. Aby bolo možné Európu obnoviť a zjednotiť do skutočného spoločenstva, dať smerovanie a zmysel života európskemu človeku a význam dejinám európskych národov, nestačí konať podľa politickej a ekonomickej logiky, ktorá sama nedokáže vybudovať jednotu, ale je potrebné „zostúpiť hlbšie, k etickým základom“ a vytvoriť „jednotu ducha“,⁴⁷ vyrastajúcu zo spoločných kresťanských koreňov, aby sa Európa opäť otvorila pravde o Bohu a človeku a stala „majákom civilizácie“,⁴⁸ teda ohniskom kultúrneho a misijného vyžarovania do celého sveta.

Kľúčovú úlohu v tomto zápase pripisoval Ján Pavol II. slovanským národom východnej Európy. Aj preto ich napriek tvrdej kritike Európskej únie a materialistického a laicistického ducha jej riadiacich štruktúr vyzýval, aby vstúpili do jej radov. Nie preto, aby sa stali slabším prívieskom etablovanej západoeurópskej inštitúcie, ale naopak, aby do nej vniesli bohatstvo svojho kresťanského ducha a stali sa – vyjadrené pápežovými slovami v roku 1997 v Hnezdne – „vzácnou rezervou energií, ktoré dnešná Európa tak veľmi potrebuje“. ⁴⁹ Pápež sa v tejto súvislosti netajil ani veľkými očakávaniami, ktoré spájal so Slovenskom, v ktorom videl veľkú rezervu zdravej, živej viery a duchovnej sily a milostí, nazhromaždených utrpením a vernosťou dlhých generácií. V príhovore slovenským biskupom počas národnej d'akovnej púte v Ríme 9. novembra 1996 ich vyjadril známymi slovami: „Slovensko má osobitnú úlohu pri budovaní Európy tretieho tisícročia. Dobré si to uvedomte! Je povolanie ponúknuť svoj veľmi významný príspevok k pravému pokroku európskeho kontinentu svojimi tradí-

⁴⁵ *Ecclesia in Europa*, č. 7.

⁴⁶ *Ecclesia in Europa*, č. 10, 68.

⁴⁷ Prejav Jána Pavla II. v Częstochowej, 5.6.1979 [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1979/june/documents/hf_jp-ii_spe_19790605_polonia-jasna-gora-appello.html

⁴⁸ Prejav Jána Pavla II. v Santiago de Compostela, 9.11.1982 [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1982/november/documents/hf_jpii_spe_19821109_atto-europeistico_it.html.

⁴⁹ Prejav Jána Pavla II. prezidentom siedmich štátov východnej Európy v Hnezdne 3.6.1997 [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1997/june/documents/hf_jp-ii_spe_19970603_mess-gniezno.html. SAMERE, P. La Chiesa cattolica in Polonia, Giovanni Paolo II e l'Europa. In: *pl.it. Rassegna italiana di argomenti polacchi*, 3 (2009), s. 545-546.

ciami a kultúrou, svojimi mučeníkmi a vyznavačmi, ako aj živými silami svojich generácií.“⁵⁰

Posledným európskym zápasom v zložitej druhej polovici pontifikátu Jána Pavla II. bol zápas o historickú pamäť Európy ako súčasť „kresťanského povedomia“, schopného prostredníctvom živej spomienky na kresťanské korene a kresťanskú minulosť Európy otvoriť kontinent pre opätovné stretnutie s Kristom. Vonkajším impulzom bola príprava európskej ústavy, ktorá otvorila diskusiu o tom, či má byť v preambule, teda v základnom vyhlásení morálnych cieľov ústavy i únie, spomenutý Boh a kresťanské korene Európy. Diskusii predchádzalo prijatie Charty základných práv Európskej únie, ktorú vypracoval európsky konvent za predsedníctva bývalého nemeckého prezidenta Romana Herzoga a proklamovala vládna konferencia v Nizze 7. decembra 2000. Už v tomto dokumente, ktorý chcel byť magnou chartou práv európskych občanov, chýbala akákoľvek zmienka o Bohu. Ján Pavol II. na Chartu zareagoval v prejave pri príležitosti 1200. výročia korunovácie Karola Veľkého v Ríme. Poukázal v nej na to, že franského kráľa a prvého cisára obnoveného impéria si Európa nepripomína iba preto, lebo materiálne zjednotil jej rôzne časti, ale „pre kultúrnu a náboženskú reformu“, ktorú inicioval. Európa jeho čias netvorila geograficky definitívnu jednotu, iba prostredníctvom prijatia kresťanskej viery sa stala kontinentom, ktorý počas nasledujúcich storočí pre dobro ľudstva šíril svoje hodnoty do celého sveta. Keď Európa zabudne na tento kresťanský fundament, hrozí jej, že opätovne skončí v „prúdoch slz a krvi“. A nakoniec konkretizoval: „Cirkev so živou pozornosťou sledovala zrod tohto dokumentu. Vo vzťahu k nemu nemôžem skryť svoje sklamanie ohľadne skutočnosti, že do textu Charty nebola včlenená žiadna zmienka o Bohu, v ktorom spočíva najvyšší zdroj dôstojnosti ľudskej osoby a jej základných práv.“⁵¹

V polovici decembra 2001 sa hlavy štátov a vlád zhromaždené na zasadnutí Európskej rady v belgickom Laekene rozhodli vytvoriť osobitný Konvent za predsedníctva bývalého francúzskeho prezidenta Valéryho Giscarda d'Estainga a zveriť mu úlohu upraviť a do jedného dokumentu s názvom Ústava občanov a štátov Európy alebo Ústavná charta zhrnúť všetky európske zmluvy a v novej preambule vyjadriť hodnoty, ktorými sa inšpiruje Európska únia. O niekoľko dní neskôr využil Ján Pavol II. svoj tradičný novoročný prejav diplomatickému zboru akreditovanému pri Svätej stolici, aby opätovne vyjadril svoje sklamanie a „smútok“, že cirkevné inštitúcie boli na summite v Laekene apriorne vylúčené

⁵⁰ Dostupné na: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1996/november/documents/hf_jp-ii_spe_19961109_pellegrini-slovacchi.html.

⁵¹ Posolstvo kardinálovi Antoniovi Maríi Javierre Ortasovi pri príležitosti vedeckej konferencie k 1200. výročiu cisárskej korunovácie Karola Veľkého, 14.12.2000 [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2000/oct-dec/documents/hf_jp-ii_spe_20001216_javierre-ortas.html.

zo spolupráce na príprave európskeho dokumentu takého zásadného významu. Marginalizácia náboženstiev, ktoré prispeli a prispievajú ku kultúre a humanizmu, na ktoré je Európa taká hrdá, bola podľa pápeža „nespravodlivosťou a chybou perspektívy“. „Uznať nepopierateľný historický fakt vôbec neznamená poprieť moderný nárok na spravodlivú laicitu štátov, a teda aj Európy.“⁵²

V predvečer sviatku sv. Petra a Pavla roku 2003 pápež podpísal svoj najväčší dokument venovaný Európe, postsynodálnu exhortáciu *Ecclesia in Europa*, v ktorej zdôraznil, že Cirkvi, ktoré sa takým zásadným spôsobom podieľali na formovaní Európy, cítia povinnosť poskytnúť aj novej Európskej únii svoj špecifický príspevok „viery, kultúry a solidarity“.⁵³ V priebehu nasledujúcich dvoch letných mesiacov venoval pápež osem príhovorov v rámci modlitby Anjel Pána európskym otázkam a otvorene žiadal, aby pripravovaná nová európska základná zmluva uznala „kresťanské korene Európy“.⁵⁴

V priebehu nasledujúcich mesiacov využil Ján Pavol II. všetky príležitosti, aby zdôrazňoval potrebu priznania sa ku kresťanským koreňom Európy: robil tak v posolstvách účastníkom medzinárodných podujatí, zasadnutí pápežských akadémií či zahraničných návštev. Vždy zdôrazňoval, že nová Európa sa nestane pevnou a harmonickou „stavbou“, keď neuzná svoje najvzácnejšie hodnotové bohatstvo, ukotvené v kresťanstve.⁵⁵ Pápežská diplomacia paralelne k tomu rozvinula širokú akciu, aby senzibilizovala politické prostredie v prospech kresťanského stanoviska. Ukázalo sa však, že kým západoeurópska politika pápeža potrebovala ako potenciálneho spojenca v studenej vojne, bola mu ochotná vyjsť do určitej miery v ústrety a aj médiá o ňom, napriek kritickým hlasom, vytvárali v zásade pozitívny obraz. Keď však pápež v ich očiach už splnil svoju úlohu spojenca pri porážke komunizmu a začal novej európskej (i americkej) politike hovoriť nepríjemne do svedomia a rušiť jej sekularistickú ideologickú ofenzívu, mali pre neho iba hluché uši. Keď bruselský summit 18. júna 2004 schválil novú Európsku konštitúciu, chýbala v preambule akákoľvek zmienka o Bohu či kresťanských koreňoch Európy. Na nasledujúci deň vydala Svätá stolica tlačové vyhlásenie, v ktorom vyjadrila ľútosť nad „zneuznaním historicky evidentnej

⁵² Prejav Diplomatickému zboru akreditovanému pri Svätej stolici, 10.1.2002, n. 2 [online]. Dostupné na: http://w2.vatican.va/content/johnpaulii/it/speeches/2002/january/documents/hf_jpii_spe_20020110_diplomatic-corps.html.

⁵³ *Ecclesia in Europa*, č. 108-120.

⁵⁴ Príhovor na Anjel Pána 24.8.2003 [online]. Dostupné na: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030824.html.

⁵⁵ Posolstvo kardinálovi Rogerovi Etchegarayovi na XVII. medzinárodné modlitbové stretnutie za mier v Aachene, 5.9.2003; Posolstvo účastníkom Kongresu katolíckych laikov z východnej Európy, 4.10.2003; Posolstvo účastníkom ôsmeho verejného zasadnutia Pápežských akadémií, 3.11.2003; Prejav účastníkom stretnutia organizovaného Nadáciou Roberta Schumana, 7.11.2003; Prejav pri odovzdávaní akreditačných listín nového dánskeho veľvyslanca, 12.12.2003; Prejav členom Direktória Ceny Karola Veľkého, 24.3.2004, a mnohé iné.

skutočnosti a kresťanskej identity európskeho obyvateľstva“.⁵⁶ O deň neskôr Ján Pavol II. na záver príhovoru po modlitbe Anjel Pána trpkô dodal: „Korene, z ktorých sme vyrástli, sa neodrezávajú.“⁵⁷

Dňa 28. októbra 2004, v predvečer slávnostného podpisu novej Európskej konštitúcie, prijal Ján Pavol II. hlavy štátov a vlád, ktoré sa pri tejto príležitosti zhromaždili v Ríme. Opäť im pripomenul, že to bolo kresťanstvo, ktoré prispelo k formovaniu spoločného povedomia európskych národov a prispelo k formovaniu ich civilizácie. Skončil však napriek smutnej situácii v zásade optimisticky: „Či už je v oficiálnych dokumentoch uznaná alebo nie, je to nepopierateľná skutočnosť, na ktorú nemôže žiaden historik zabudnúť.“⁵⁸

EURÓPSKA VÍZIA JOSEPHA RATZINGERA / BENEDIKTA XVI.

Jeden z najbližších spolupracovníkov Jána Pavla II. a jeho neskorší nástupca na Petrovom stolci Joseph Ratzinger – Benedikt XVI. vo všetkých zásadných bodoch sledoval líniu svojho predchodcu. Kým však Wojtyłova európska vízia bola zacentrovaná na Európu samotnú, Ratzinger bol presvedčený, že v globalizovanom svete bolo tému Európy možné poňať iba v kontexte globálnych výziev. Kým Wojtyłova koncepcia bola viac politická a viac kultúrna, zacielená na znovuzjednotenie európskych národov, žijúcich zo svojej špecifickej, ale vždy v kresťanstve zakorenenej kultúre a v geograficky uchopiteľnom európskom rámci, Ratzinger sa so svojou rafinovanou filozoficko-teologickou kultúrou, poznačenou hlboko problémovým, o prienik k podstate javu sa usilujúcim spôsobom usiloval predovšetkým pochopiť, v čom obsahovo spočíva európska identita, v čom tkvejú príčiny jej súčasnej hlbokej krízy a aké z nej boli východiská. Symptomatické bolo napokon tiež, že kým Ján Pavol II. si napriek sklamaniam uchoval až do konca fundamentálny európsky optimizmus, Ratzinger už na začiatku deväťdesiatych rokov neváhal nahlas priznať, že „aj európska kultúra môže zaniknúť“, ba predpovedať dokonca „dezintegráciu človeka samotného“.⁵⁹

⁵⁶ *L'Osservatore Romano*, 20.6.2004, s. 1.

⁵⁷ ACCATTOLI, L. Il Papa: non si tagliano le radici da cui si è nati. In: *Corriere della Sera*, 21. júna 2004, s. 2.

⁵⁸ Príhovor Jána Pavla II. prezidentovi Európskej komisie Romanovi Prodimu pri príležitosti podpisu Európskej ústavy, 28.10.2004, n. 2 [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2004/october/documents/hf_jp-ii_spe_20041028_romano-prodi.html

⁵⁹ RATZINGER, J. *Wendezeit für Europa*. In: *Wendezeit für Europa; Diagnosen und Prognosen zur Lage von Kirche und Welt*. Einsiedeln: Johannes Verlag, 1991, s. 109-115.

Kardinál Ratzinger sa európskou témou zaoberal príznačne predovšetkým v dvoch fázach: Ponajprv začiatkom deväťdesiatych rokov, krátko po páde železnej opony, keď Európa prežívala hlbokú transformáciu, jej východná časť hľadala postmarxistickú orientáciu a západná nové podoby integrácie, a potom koncentrovane v rokoch 2003-2007, keď vrcholila diskusia o kresťanských koreňoch Európy. Kardinál Ratzinger vtedy venoval európskej téme prednášku v Senáte Talianskej republiky, ktorá vyvolala široký ohlas, otvorený list predsedovi Senátu Marcellovi Perovi⁶⁰ i prednášku na historickej pôde benediktínskeho opátstva v Subiacu,⁶¹ ktoré vyšli aj ako samostatné knižky v rôznych jazykových mutáciách. Svoje stanovisko vyjadril aj vo viacerých rozhovorech s tlačou, osobitne v zásadnom interview pre francúzsky magazín *Le Figaro* v auguste 2004, keď sprevádzal pápeža Jána Pavla II. na poslednej apoštolskej ceste do francúzskych Lurdov,⁶² a vo viacerých verejných prejavoch v prvých rokoch pontifikátu.

1. Východiskom Ratzingerových úvah bola základná téza, že Európa nie je uchopiteľná ako geografický, ba ani ako politický pojem, ale predstavuje duchovno-kultúrny a historický koncept, ako sa vyvinul stáročiami od vnútorného prerodu mediteránnej antickej civilizácie do civilizácie vybudovanej na základoch kresťanstva, do ktorého sa najmä vďaka stredovekému monasticizmu pretavila ríšska idea, grécke politicko-filozofické a rímske právne myslenie, cez zásadné medzníky ako bol na východe zánik Konštantinopolu pod tlakom nekresťanských Turkov a nová *translatio imperii* do Moskvy, na západe zase rozklad kresťanskej myšlienkového jednoty protestantskou reformáciou, až po zrod moderného osvietencko-racionalistického laického myslenia, ktoré paradoxne vyšlo práve z pilierov kresťanského učenia ako sloboda a dôstojnosť ľudskej osoby, stvorenie sveta osobným Bohom podľa racionálnych zákonov spoznatelných ľudským rozumom a rozlišovanie – neznáme v nekresťanských politicko-kultúrnych modeloch – medzi duchovnou a svetskou mocou.⁶³ Jasnejšie než jeho predchodca videl teológ a filozof Ratzinger aj v novovekom osvietencko-laickom dedičstve súčasť európskej identity a hodnoty relevantné aj z kresťanského hľadiska, napríklad dôsledné od-

⁶⁰ Prednáška Europa. I suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani a list Lettera a Marcello Pera vyšli vedno s prednáškou Marcella Pera na rímskom Kapitole a jeho listom Josephovi Ratzingerovi v spoločnej publikácii PERA, M., RATZINGER, J. *Senza radici. Europa, relativismo, cristianesimo, islam*. Milano: Mondadori, 2004, s. 47-72, 97-122. K európskej téme pozri aj RATZINGER, J. *Europa. I suoi fondamenti oggi e domani*. Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo, 2004.

⁶¹ Prednáška La crisi delle culture tvorí prvú časť knižky RATZINGER, J. *L'Europa di Benedetto nella crisi delle culture*. Bologna: Cantagalli, 2005, s. 29-65.

⁶² Identificare la Turchia con l'Europa sarebbe un errore. In: *Le Figaro*, 13.8.2004, rozhovor so Sophie de Ravelin.

⁶³ RATZINGER, Europa. I suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 47-62.

delenie viery a politiky⁶⁴ či zdôrazňovanie ľudskej slobody, zároveň však poukazoval na ambivalentnosť a potenciálnu nebezpečnosť osvietenско-laického konceptu, ktorý spôsobil rozklad tisícročného európskeho duchovno-kultúrneho rámca, zrod novej koncepcie dejín i štátu a autonomizáciu ľudského rozumu a ľudskej slobody. Dejiny sa podľa nej už neodvíjajú od myšlienky Boha, ktorý im predchádza a dáva im formu a smerovanie, štát sa po prvýkrát v ľudských dejinách nelegitímuje sakrálnе, ale racionálne a vôľou občanov a ideu Boha zatláča do súkromia, kým verejný život sa stáva exkluzívnym priestorom vyjadrenia od Boha nezávislého ľudského rozumu.⁶⁵

2. Vylúčenie Boha z materialisticky chápaných ľudských dejín a absolutizácia viery v pokrok a vnútrosvetskej eschatológie v zmysle prísľubu nového raja na zemi vybudovaného ľudskými silami viedli človeka do otroctva moderných totalít, v ktorých už nemal hodnotu ako osoba, ale iba ako nástroj na uskutočnenie ľudských cieľov a ideálnej budúcnosti na tomto svete. Jednou z nich bol komunizmus, ktorý neskrachoval pre svoj ekonomický dogmatizmus, ale pre pohrdanie človekom a podriadenie morálky nárokom systému a jeho prísľubom budúcnosti.⁶⁶ Preto aj jeho najvážnejšie dôsledky nie sú ekonomického charakteru, ale morálneho. Symptómom krízy morálneho povedomia dnešnej Európy je, že síce uznáva zlyhanie komunistickej ekonomickej teórie – príznačná je s tým súvisiaca rýchla transformácia komunistic-kých elít na kapitalistické –, ale ignoruje súvislosti náboženské a morálne, o ktoré v skutočnosti šlo.
3. Pád komunizmu nič nezmenil na pretrvávajúcej dominancii európskeho osvietenско-racionalistického modelu myslenia, ktoré trojicou viery v pokrok, absolutizovanej vedecko-technickej civilizácie a politického mesianizmu nahradilo Boha,⁶⁷ vylúčiac ho z ľudského vedomia a života ako neexistentného alebo racionálne nespoznateľného, a teda prináležiaceho iba do priestoru súkromných, pre verejný život nerelevantných rozhodnutí. Keďže sa však predsa uznáva potreba nejakej morálky pre verejný priestor, definuje ju kalkulácia následkov. Nič nie je dobré alebo zlé ako také, ale iba vo svetle predvídateľných dôsledkov. Európa tak vylúčila Boha zo svojej kultúry spôsobom, aký nemá obdobu v celých dejinách ľudstva, ktoré ešte nikdy nevytvorili programovo ateistickú kultúru. Kým na jednej strane je Európa jedinečným historickým priestorom, ktorý sa sformoval vďaka kresťanstvu a v ktorom kresťanstvo získalo svoju najúčinnejšiu podobu, je zároveň miestom, kde sa zro-

⁶⁴ RATZINGER, J. Europa – verpflichtendes Erbe für die Christen. In: RATZINGER, J. *Kirche, Ökumene und Politik*. Einsiedeln: Johannes Verlag, 1987, s. 207.

⁶⁵ RATZINGER, Europa. I suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 56-57.

⁶⁶ RATZINGER, Europa. I suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 66.

⁶⁷ Europa – Hoffnungen und Gefahren, prednáška pri 2000. výročí mesta Speyer. In: RATZINGER, *Wendezeit für Europa?*, s. 89-102.

dila kultúra najabsolútnejšie protirečiaca nielen kresťanstvu, ale akýmkoľvek náboženským a morálnym tradíciám ľudstva.⁶⁸

4. V historickej prednáške na pôde benediktínskeho opátstva v Subiacu niekoľko hodín pred smrťou Jána Pavla II. a poltrefa týždňa pred voľbou na Petrov stolec si dekan kardinálskeho zboru položil otázku, prečo krátko predtým schválená európska ústava odmietla akúkoľvek zmienku o Bohu a kresťanských koreňoch Európy. Na prvý pohľad by kresťania mohli byť s ústavou spokojní, argumentuje Ratzinger, keďže článok 52 ústavy garantuje inštitucionálne práva Cirkvi. To však znamená, že Cirkvi dostali v ústave priestor iba v oblasti politického kompromisu, zatiaľ čo z oblasti základných pilierov, predznačených v preambule, boli vylúčené. Skutočným dôvodom tohto vylúčenia podľa Ratzingera nebola domnelá snaha nedotknúť sa nekresťanov, ale presvedčenie vládnucich elít, že iba radikálnu osvietenskú kultúru možno považovať za konštitutívny atribút európskej identity. Vedľa nej môžu existovať iné náboženské kultúry, ale iba za predpokladu a do tej miery, v ktorej budú osvietenskú kultúru rešpektovať a podriaďať sa jej. Táto kultúra sa v podstate definuje cez práva na slobodu ako fundamentálnu hodnotu, ktorou sa meria všetko ostatné. Hoci Ratzinger uznával, že osvietenský kánon obsahuje aj hodnoty, ktoré sú pre kresťanov pozitívne, upozorňoval, že zle definovaná koncepcia slobody povedie nakoniec práve cez koncepty tolerancie a (ne)diskriminácie k netolerantnému dogmatizmu a náboženskej a názorovej neslobode, akú si predchádzajúce generácie nedokázali ani predstaviť.⁶⁹ Druhým veľkým nebezpečenstvom osvietensko-laicistickej kultúry je podľa Ratzingera jej presvedčenie, že je univerzálna a dokonalá a že iba jej obsahy a normy určujú európsku kultúru, pozbavenú kresťanských koreňov. To bude znamenať, že akýkoľvek štát, ktorý prevezme tieto kritériá a uplatní formálno-demokratické a liberálno-laicistické kritériá, môže prináležať k Európe, bez ohľadu na to, aké má jeho kultúra skutočné korene. Odstránenie kresťanských koreňov z programového vyhlásenia preambuly európskej ústavy teda nielen odstraňuje Boha z európskeho verejného priestoru, ale umožňuje prijať do Európy štáty, ktoré do nej kultúrno-duchovne a historicky nepatria, ako napríklad Turecko, a považovať za Európanov aj masy nekresťanov, ktoré do nej prúdia z iných kontinentov.⁷⁰ Ratzinger sa vo svojich úvahách už v roku 2001 dotkol aj imigračnej otázky a zdôraznil, že „žiadna vláda, ani tá najotvorenejšia, nemôže prijať nedefinované všetkých imigrantov“, ale „vzhľa-

⁶⁸ RATZINGER, J. La crisi delle culture. In: RATZINGER, J. *L'Europa di Benedetto nella crisi delle culture*. Bologna: Cantagalli, 2005, s. 37.

⁶⁹ RATZINGER, J. La crisi delle culture, s. 38-45.

⁷⁰ RATZINGER, J. La crisi delle culture, s. 44-45. Pozri tiež rozhovor, ktorý poskytol kardinál Ratzinger novinárke Sophie de Ravelin z francúzskeho časopisu *Le Figaro*: *Identificare la Turchia con l'Europa sarebbe un errore*. In: *Le Figaro*, 13. augusta 2004.

dom na sociálny mier našich európskych spoločností“ v prvom rade tých, ktorí sú „najbližší našej kultúre“, a teda integrovateľní bez toho, aby rozbili našu kresťanskú kultúru.⁷¹

5. Ratzinger venoval na rozdiel od Wojtyły veľký priestor vo svojich európskych úvahách islamu, v ktorom už v čase jeho vzniku v 7. storočí videl v istom zmysle „krok späť“ k viere, ktorá „neprijala kresťanský obrat k Bohu, ktorý sa stal človekom, ani grécko-rímsku racionalitu a kultúru“. ⁷² Kým v časoch svojho najväčšieho rozkvetu budil kresťanský svet vo vzdelaných islamských elitách pocit zaostalosti a pochybností nad sebou, dnešná chorá Európa vyvoláva v islamskom svete iba pohrdanie kultúrou, ktorá sa definuje religióznym a morálnym agnosticizmom a svoj technicisticko-bezhodnotový, na konzum a pôžitok zacielený spôsob života exportuje do sveta. ⁷³ Islam, ktorý vďačí za svoj rozkvet materiálnemu bohatstvu a politickej sile islamských ropu vyvážajúcich štátov, nadobudol presvedčenie, že je schopný ponúknuť životu duchovný základ, ktorý už chorá a upadajúca Európa stratila, pričom jeho „posadnutosť literou náboženskej tradície“ sa spája s „politickým a vojenským fanatizmom, ktorý náboženstvo považuje priamo za cestu svetskej moci.“ ⁷⁴
6. Ratzinger bol presvedčený, že európska „civilizácia techniky a obchodu, ktorá sa víťazne šíri po celom svete“, je v skutočnosti už „kultúra posteurópska, zrodená zo zániku starých európskych kultúr.“ ⁷⁵ Paradoxne práve v čase svojho najväčšieho úspechu je Európa vyprázdnená zvnútra, „paralyzovaná krízou krvného obehu“, ⁷⁶ ktorej prejavom je nevôľa žiť, odmietanie budúcnosti, prejavujúce sa odmietaním detí, ⁷⁷ a „patologická“ nenávisť k sebe samej. Západ sa otvára cudzím hodnotám, ale nemiluje už seba samého, vo svojich dejinách vidí iba všetko zavrhnutiehodné a deštruktívne, ale nič, čo bolo veľké a čisté. ⁷⁸ Chváľitebne trestá zneuctenie viery Izraela či islamu, ale vlastné kresťanstvo ponúka za korisť útokom, odvolávajúc sa na domnelú slobodu názoru, a podporuje multikulturalitu, ktorá je však v skutočnosti iba

⁷¹ Escludere la religione è mutilare l'essere umano. Rozhovor kardinála Ratzingera pre časopis *Le Figaro*, 17.11.2001, zhováral sa Jean Sévilla.

⁷² RATZINGER, J. Europa – verpflichtendes Erbe für die Christen, prednáška na konferencii Europa und die Christen, organizovanej Katolíckou akadémiou Bavorsko 29.4.1989 v Straßburgu, neskôr vyšla v zborníku KÖNIG, F., RAHNER, K. (eds.). *Europa. Horizonte der Hoffnung*. Graz-Wien-Köln: Styria, 1983, s. 63.

⁷³ RATZINGER, Wendezeit für Europa, s. 121.

⁷⁴ RATZINGER, Wendezeit für Europa, s. 122; Europa – i suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 58-59.

⁷⁵ RATZINGER, Europa – i suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 59.

⁷⁶ RATZINGER, Europa – i suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 59-60.

⁷⁷ RATZINGER, Europa – i suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 60.

⁷⁸ RATZINGER, Europa – i suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 70-71.

popretím vlastného a posvätného.⁷⁹ Odumieranie Európy sa prejavuje aj demografickým a etnickým úpadkom, ktorý nemôžu zvrátiť „transplantáty, ktoré ničia jej identitu“.⁸⁰ „Európa potrebuje – isto kriticky a pokorne – prijať samu seba, ak chce naozaj prežiť“, znie Ratzingerova jasná diagnóza.⁸¹

7. Ani po voľbe na Petrov stolec neprestal Benedikt XVI. zdôrazňovať nevyhnutnosť, aby Európa uznala svoje kresťanské korene a vrátila sa k veľkému dedičstvu svojich dejín. Urobil tak počas Svetových dní mládeže v Kolíne nad Rýnom v lete 2005,⁸² v homílii pri otvorení XI. generálneho zhromaždenia Biskupskej synody o eucharistii v októbri 2005,⁸³ i v spoločnom vyhlásení s konštantinopolským patriarchom Bartolomejom I. počas návštevy Istanbulu 30. novembra 2006, v ktorom sa hovorilo: „V Európe musíme... spojiť naše sily, aby sme uchovali korene, tradície a kresťanské hodnoty, zabezpečili úctu pred dejinami a prispeli ku kultúre Európy zajtrajška a ku kvalite ľudských vzťahov na všetkých úrovniach“.⁸⁴ Azda najexplicitnejším európskym prejavom bol pápežov príhovor k účastníkom konferencie, usporiadanej Komisiou biskupských konferencií Európskej únie COMECE 24. marca 2007.⁸⁵ Pápež v ňom načrtol temný obraz Európy: V posledných rokoch sa v nej čoraz väčšmi prejavuje nerovnováha medzi ekonomickou a sociálnou dimenziou politiky, rastúci nedostatok solidarity, neúcta k životnému prostrediu i demografický úpadok, ktorý ukazuje, že Európa je na ceste rozlúčiť sa so svojimi dejinami. Samotný unifikačný proces prebieha odlúčene od občanov, ba ignorujúc ich očakávania. Benedikt XVI. svoju starosť o budúcnosť Európy zhutnil do niekoľkých zásadných otázok. Ako možno v Európe budovať „spoločný dom“, keď sa zanedbáva identita jeho občanov? Identita historic-

⁷⁹ RATZINGER, Europa – i suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 70-71.

⁸⁰ RATZINGER, Europa – i suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 60.

⁸¹ RATZINGER, Europa – i suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 70-71.

⁸² Prejav Benedikta XVI. pri príležitosti návštevy v katedrále v Kolíne nad Rýnom, 18.8.2005 [online]. Dostupné na: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2005/august/documents/hf_ben-xvi_spe_20050818_cologne-cathedral.html; prejav Benedikta XVI. pri príležitosti Svetových dní mládeže v Kolíne, 18.8.2005 [online]. Dostupné na: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2005/august/documents/hf_ben-xvi_spe_20050818_youth-celebration.html.

⁸³ Homília Benedikta XVI. v bazilike sv. Petra vo Vatikáne pri príležitosti otvorenia XI. riadneho generálneho zhromaždenia Biskupskej synody, 2.10.2005 [online]. Dostupné na: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/homilies/2005/documents/hf_ben-xvi_hom_20051002_opening-synod-bishops.html.

⁸⁴ Spoločné vyhlásenie pápeža Benedikta XVI. a patriarchu Bartolomeja I., 30.11.2006 [online]. Dostupné na: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/november/documents/hf_benxvi_spe_20061130_dichiarazione-comune.html

⁸⁵ Prejav Benedikta XVI. účastníkom kongresu COMECE, 24.3.2007 [online]. Dostupné na: https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2007/march/documents/hf_ben-xvi_spe_20070324_comece.html.

ká, kultúrna a morálna a iba na druhom mieste geografická, hospodárska či politická, identita, ktorá pozostáva z hodnôt, ku ktorých sformovaniu zásadným spôsobom prispelo kresťanstvo a ktoré musia zostať zachované aj v Európe tretieho tisícročia, pokiaľ chce Starý kontinent naďalej plniť úlohu „kvasu civilizácie“. Ako môžu vlády Európskej únie, keď sa chcú „priblížiť k svojim občanom“, vylúčiť podstatný element európskej identity, akým je kresťanstvo, ku ktorému sa naďalej hlási väčšina ich obyvateľstva? Ako môže Európa chcieť byť hodnotovým spoločenstvom, keď stále častejšie popiera, že existujú univerzálne a absolútne hodnoty? Pápež varoval pred „apostáciou“ Európy „viac samej od seba, než od Boha samotného“, pred politickým pragmatizmom a kompromismi, pozbavenými hodnotovej dimenzie a úcty k pravej identite človeka, a vyzval Európsku úniu, aby – hovoriac o univerzálnych hodnotách – uznala v prvom rade trvalú pravdu o človeku, ktorá je skutočným zdrojom všetkých ľudských práv. Prísne pápežovo varovanie, aby sa Európania neodvracali od vlastných dejín, ostro kontrastovalo so sebastrednou, povrchno-oslavnou atmosférou stretnutia európskych šéfov štátov a vlád, ktorí sa v tom istom čase zhromaždili v Berlíne, aby oslávili 50. výročie Rímskych zmlúv a prijali „Berlínske vyhlásenie“, ktoré definovalo európsku identitu bez zmienky o jej kresťanskom dedičstve.⁸⁶

8. Hľadajúc odpoveď na otázku, akú politickú tvár má mať budúca jednotná Európa, Ratzinger vylúčil nerealistické sny o obnove „organicky kresťanskej spoločnosti“, aká charakterizovala stredovekú kultúru s jej jasnými svetlami i tieňmi, v dnešnom svete je však nezopakovateľná.⁸⁷ Zdôraznil naopak myšlienku, ktorá vošla do povedomia ako Böckenördeho teoréma: Štát musí zostať svetonázorovo neutrálny, zároveň však je v záujme vlastného zakorenenia a uchovania odkázaný na iné sily, ktoré ho presahujú, alebo, inak povedané, „žije z predpokladov, ktoré sám nemôže garantovať“.⁸⁸ Tak, ako má oddelenie náboženstva a politiky svoj pôvod v kresťanstve, tak pozná kresťanstvo od začiatku aj politickú etiku, ktorá musí niesť aj pluralitnú demokraciu. Práve tu sa otvára priestor pre príspevok kresťanstva, ktoré má presadzovať uznanie a uchovanie základných hodnotových pilierov kresťanskej Európy a neustále senzibilizovať svedomia, pretože humanita a sloboda nie sú ničím, čo je jednoducho tu, ale treba ich v každej generácii znovu znútra zís-

⁸⁶ Vyhlásenie pri príležitosti 50. výročia podpísania Rímskych zmlúv, 25.3.2007 [online]. Nemecký text dostupný na: https://web.archive.org/web/20070927204801/http://eu2007.de/de/News/download_docs/Maerz/0324-RAA/German.pdf.

⁸⁷ Il laicismo nuova ideologia – l'Europa non emargini Dio. (Rozhovor Marca Politiho s kardinálom Ratzingerom.) In: *La Repubblica*, 19.11.2004.

⁸⁸ BÖCKENFÖRDE, E.-W. *Staat, Gesellschaft, Freiheit. Studien zur Staatstheorie und zum Verfassungsrecht*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1976, s. 60.

kavať.⁸⁹ Takýmito z kresťanstva pochádzajúcimi základnými etickými štandardami sú nespochybniteľnosť ľudskej dôstojnosti a ľudských práv, ktoré nie sú produktom ľudského zákonodarcu, nie sú ničím podmienené a existujú z vlastného práva, ďalej manželstvo muža a ženy a rodina ako fundamentálna štruktúra akéhokoľvek spoločenstva, a napokon úcta k náboženstvu, k posvätnu, k Bohu.⁹⁰ Hoci v Európe zatiaľ nikto explicitne formálnoprávne nespochybňuje prednosť ľudských práv pred politickými rozhodnutiami, v realite sa tieto práva systematicky vnútorne vyprázdňujú, pre funkcionálno-utilitaristickú morálku príznačne vždy poukazom na domnelé dobré ciele (genetické manipulácie, obchod s ľudskými orgánmi, nediskriminácia...). Štát, ktorý sa riadi iba pragmatizmom skupinových záujmov bez etickej fundácie v hodnotách, ktoré ho presahujú, sa tak postupným odumieraním kresťanského hodnotového povedomia prepadáva v korupcii a stáva „*bandou zbojníkov*“ – tak doslova Ratzinger s odvolaním na sv. Augustína⁹¹ a demokracia, zredukovaná na aritmetiku väčšiny a kompromisu, najhoršou totalitou, v ktorej nevládne ľud, ale nová vládnuca trieda tých, ktorí disponujú vedomosťami a prostriedkami, a tak rozhodujú o osudoch ostatných ľudí.⁹² Ratzinger si opakovane kládol otázku, ako je zlučiteľná požiadavka na uplatnenie základných hodnôt zakorenených v kresťanstve so svetonázorovou neutralitou štátu. Katolík nemôže vnútiť spoločnosti svoju hierarchiu hodnôt, realizovateľnú iba vo viere,⁹³ nemôže s ňou však ani ustúpiť do čisto súkromnej sféry resp. nechať sa zaradiť do nediferencovaného panteónu všetkých možných hodnotových systémov, čo „protirečí nároku viery na pravdu, ktorý je ako taký nárokom verejným“ a škodí nielen Cirkvi, ale aj štátu, kto-

⁸⁹ RATZINGER, J. Christliche Orientierung in der pluralistischen Demokratie? Über die Unverzichtbarkeit des Christentums in der modernen Welt. In: RATZINGER, J. *Kirche, Ökumene und Politik*. Einsiedeln: Johannes Verlag, 1987, s. 194-195; encyklika Benedikta XVI. *Spe salvi*, č. 24-25. In: AAS, 99 (2009), s. 985-1028.

⁹⁰ RATZINGER, J. Europa – i suoi fondamenti spirituali ieri, oggi e domani, s. 67-70.

⁹¹ AUGUSTINUS. *De civitate Dei*, IV 4, CChr XLVII 101; Ratzinger, J. Europa – Hoffnungen und Gefahren, s. 95-96. Ku vzťahu medzi náboženskou neutralitou štátu a jeho etickým fundamentom pozri tiež SCHAMBECK, H. *Ethik und Staat*. Berlin: Duncker & Humblot, 1986.

⁹² Gemeinsame Identität und gemeinsames Wollen. Chancen und Gefahren für Europa. Prednáška kardinála Ratzingera pre politikov a ekonómov v Cernobbio na jazere Como 8. septembra 2001. Tlačou vyšla v knižke RATZINGER, J. *Werte in Zeiten des Umbruchs. Die Herausforderungen der Zukunft bestehen*. Freiburg im Breisgau-Basel-Wien: Herder, 2005, s. 95.

⁹³ RATZINGER, J. Lettera a Marcello Pera. In: PERA, M., RATZINGER, J. *Senza radici. Europa, relativismo, cristianesimo, islam*. Milano: Mondadori, 2004, s. 117-118. Pozri aj encykliku Jána Pavla II. *Evangelium vitae*. In: AAS, 87 (1995), s. 401-522, a dokument Kongregácie pre náuku viery *Donum vitae*.

rému upiera presne to, čo štát od Cirkvi potrebuje.⁹⁴ Katolík však môže a musí reklamovať pre seba to, čo patrí ku rozumovo prístupným všeobecným základom ľudského poriadku. Hoci iba na základe rozumu nebude možné dosiahnuť konsenzus v etických otázkach, Cirkev očakáva, že zákonodarca uzná z náboženskej slobody vyplývajúce právo na výhradu vo svedomí. Laicistickej spoločnosti Ratzinger odporúča, aby po pokuse usporiadať svet podľa zásady *etsi Deus non daretur*, teda na fundamente ateistického rozumu, ktorý strokotáva v tej miere, v akej sa vytráca pôvodná kresťanská hodnota – fundácia, zvážili možnosť usporiadať svet podľa zásady *veluti si Deus daretur*, teda ako keby Boh existoval.⁹⁵

9. Kardinál Ratzinger / Benedikt XVI. sa neobmedzil iba na kritiku či povzbudenie laického európskeho prostredia, ale neľútostne poukazoval aj na krízu v Cirkvi samotnej, na „pýchu a sebastrednosť“, obzvlášť medzi tými, ktorí by jej [Cirkvi] ako kňazi mali úplne patriť!⁹⁶ na nedostatok viery, Cirkev porovnal k lodičke, ktorá sa zmieta medzi ideologickými prúdmi, „do ktorej tečie voda zo všetkých strán“,⁹⁷ v ktorej je priveľa ľudského a primálo božského. Varoval Cirkev i teológiu, aby neredukovali Ježišovo poslanstvo – kráľovstvo Božie – na neurčité „hodnoty kráľovstva Božieho“,⁹⁸ identifikujú ich so všeobecnými bezobsažnými heslami politického moralizmu a predkladajúc ich zároveň ako syntézu morálnej výpovede všetkých náboženstiev. Kľúčovými pojmami takejto moralistickej výpovede sú veľké a pekné slová ako slušnosť, tolerancia, spravodlivosť, ochrana stvorenstva, mier..., uprostred ktorých sa však zabúda na Boha, bez ktorého sa stávajú ľahko zneužitelnými.⁹⁹ Cirkev a teológia premárnili veľa času v malých zápasoch o podružné detaily a v ústupových šarvátkach, a stratili z očí veci podstatné. Z hľadiska Európy predovšetkým otázku, ako sa v dlhých európskych dejinách prejavovalo Zjavenie a riadenie Božie, prítomnosť Boha, ktorý konal v dejinách a vytváral niečo, čo v nich človek sám vytvoriť nemôže.¹⁰⁰ Cirkev sa nesmie nechať degradovať na lacného spoločenského moralizátora ani na inštitúciu

⁹⁴ RATZINGER, J. Christliche Orientierung in der pluralistischen Demokratie? Über die Unverzichtbarkeit des Christentums in der modernen Welt. In: Ratzinger, Kirche, Ökumene und Politik, s. 196.

⁹⁵ RATZINGER, La crisi delle culture, s. 61-63.

⁹⁶ Meditácia Josepha Ratzingera pri deviatom zastavení modlitby Krížovej cesty v Koloseu na Veľký Piatok 2005 [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/news_services/liturgy/2005/via_crucis/it/station_09.html

⁹⁷ Homília kardinála Ratzingera počas sv. omše pro eligendo Romano Pontifice, 18.4.2005 [online]. Dostupné na: http://www.vatican.va/gpII/documents/homily-pro-eligendo-pontifice_20050418_it.html.

⁹⁸ RATZINGER, La crisi delle culture, s. 34.

⁹⁹ RATZINGER, La crisi delle culture, s. 34.

¹⁰⁰ RATZINGER, Lettera a Marcello Pera, s. 115.

sociálnej pomoci, ale musí sa stať opäť sama sebou, vrátiť sa k svojej najvlastnejšej úlohe hlásať Božie slovo a Božie kráľovstvo.¹⁰¹ V sekularizovanej, ba paganizovanej Európe sa už nebude môcť oprieť o politickú moc, inštitúcie či masy, ale iba o „kreatívne menšiny“, aké vždy hrali v dejinách kľúčovú rolu. Kreatívne menšiny veriacich kresťanov, ktorí budú nielen hlásať, ale aj vierohodne žiť svoje kresťanstvo, ktorí sa nebudú báť postaviť sa proti prúdu a politickej korektnosti, zavrhnúť deštruktívne „samoodsudzovanie“¹⁰² a ktorých sa „dotkne Boh“, ktorých intelekt i srdce budú odrážať Božie svetlo a ktorí sa budú schopní otvoriť druhým, Európu vrátiť jej historickému dedičstvu, a tak slúžiť na dobro celému ľudstvu.¹⁰³

Nebolo náhodné, že Joseph Ratzinger si jednu z takýchto európskych historických osobností, schopných vyviesť svet z katastrofy konca jednej civilizácie, zvolil za svojho patróna, od ktorého prijal i meno: sv. Benedikta z Norcie.¹⁰⁴

Zoznam použitej literatúry

ACCATOLI, Luigi. Il Papa: non si tagliano le radici da cui si è nati. In: *Corriere della Sera*, 21. júna 2004, s. 2.

AUBERT, Roger. L'insegnamento dottrinale di Pio XI. In: *Pio XI nel trentesimo della morte (1939 – 1969)*. Milano: Opera diocesana per la preservazione e diffusione della fede, 1969, s. 216-217.

AUGUSTINUS. *De civitate Dei*, IV 4, CChr XLVII 101.

BENEDIKT XVI. *Spe salvi*. In: AAS, 99 (2009), s. 985-1028.

BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang. *Staat, Gesellschaft, Freiheit. Studien zur Staatstheorie und zum Verfassungsrecht*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1976.

CAZZAGO, Aldino: *Giovanni Paolo II: «Ama gli altri popoli come il tuo!»* Milano: Jaca Book, 2013.

DELUMEAU, Jean. *Le christianisme va-t-il mourir?* Paris: Hachette, 1977.

FONSECA, Aloysius. Il capitalismo liberista in due recenti documenti ecclesiali. In: *La Civiltà Cattolica*, 139 (1988) vol. III, s. 140-149.

GIOVANNI PAOLO II. *Discorso ai partecipanti al congresso „Crisi dell'Occidente e compito spirituale dell'Europa“*, 12.11.1981 [online]. Dostupné na:

¹⁰¹ RATZINGER, Wendezeit für Europa, s. 125-126; RATZINGER, La crisi delle culture, s. 34.

¹⁰² Rozhovor, ktorý poskytol Benedikt XVI. Vatikánskemu rozhlasu v predvečer cesty na Svetové dni mládeže v Kolíne nad Rýnom 17.8.2005. LECOMTE, B. *Benedetto XVI. L'ultimo papa europeo*. Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo, 2007, s. 109. Porovnaj tiež jeho už citovanú homíliu pri otvorení XI. riadneho generálneho zhromaždenia Biskupskej synody 2.10.2005.

¹⁰³ RATZINGER, La crisi delle culture, s. 63-64; pozri aj rozhovor, ktorý poskytol Benedikt XVI. novinárom v lietadle pri apoštolskej návšteve do Českej republiky 26.9.2009: Nell'Europa scristianizzata, Ratzinger punta sulle „minoranze creative“. In: <http://chiesa.espresso.repubblica.it/articolo/1340228>.

¹⁰⁴ HRABOVEC, E. Prečo Benedikt? Niekoľko poznámok na margo benediktovského pontifikátu. In: *Kultúra*, VIII (2005) 13, s. 6-7.

- http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1981/november/documents/hf_jp-ii_spe_19811112_crisi-occidente_it.html.
- GIOVANNI PAOLO II. *Memoria e identità. Conversazioni a cavallo dei millenni*. Milano: Rizzoli, 2005.
- GIOVANNI PAOLO II. *Varcare la soglia della speranza*, Milano: Mondadori, 1985.
- HRABOVEC, Emília. *Boh a štát: Európa medzi laicitou a laicismom. Dio e Stato: L'Europa tra laicità e laicismo*. Trnava: SSV, 2014.
- HRABOVEC, Emilia. Giovanni Paolo II., il culto cirillo-metodiano e la visione europea. In: HRABOVEC, Emilia, PIATTI, Pierantonio, TOLOMEO, Rita (eds.). *I Santi Cirillo e Metodio e la loro eredità religiosa e culturale, ponte tra Oriente e Occidente*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana (= Atti e Documenti 40), 2016, s. 319-323.
- HRABOVEC, Emília. Niekoľko myšlienok na margo krízy dnešnej historickej vedy. In: *Historický zborník*, 19 (2008) 2, s. 13-18.
- HRABOVEC, Emília. Prečo Benedikt? Niekoľko poznámok na margo benediktovského pontifikátu. In: *Kultúra*, VIII (2005) 13, s. 6-7.
- HRABOVEC, Emília. Sekularizácia v európskych dejinách. In: *Impulz*, 2 (2006) 3, s. 27-28.
- HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky (1962 – 1989)*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2016.
- CHENAUX, Philippe. *Une Europe vaticane?: entre le Plan Marshall et les Traités de Rome*. Louvain-la-Neuve: Ed. Ciaco, 1990.
- IVANOV, Vjačeslav. Lettre à Charles Du Bos, 1930. In: IVANOV, Venceslas, GERSCHENSON, Michail O. *Correspondance d'un coin à l'autre*, Lausanne: L'âge d'homme, 1979.
- Jan Maciej Dyduch: *Kardynał Wojtyła w służbie Kościołowi Powszechnemu*, Kraków 1998, s. 173.
- JOANNES PAULUS II. Centesimus annus. In: AAS, 83 (1991), s. 793–867.
- JOANNES PAULUS II. Slavorum Apostoli. In: AAS, 77 (1985), s. 779-813.
- KARLOV, Jurij. *Parlando con il papa. Una missione dell'ambasciatore prima sovietico, poi russo in Vaticano, decisiva per gli incontri di Gorbaciov e di Eltsin con il Papa*. Milano: Spirali, 1998.
- KÖNIG, Franz, RATZINGER, Joseph (eds.). *Europa. Horizonte der Hoffnung*. Graz-Wien-Köln: Styria, 1983.
- LECOMTE, Bernard. *Benedetto XVI. L'ultimo papa europeo*. Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo, 2007.
- LIPTÁK, Ľubomír. Koncepcia slovenských dejín od 18. storočia. In: FANO, Štefan (ed.). *Slovenské dejiny v dejinách Európy*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1997, s. 21-26.
- PERA, Marcello, RATZINGER, Joseph. *Senza radici. Europa, relativismo, cristianesimo, islam*. Milano: Mondadori, 2004.
- RATZINGER, Joseph. Europa – verpflichtendes Erbe für die Christen. In: RATZINGER, Joseph. *Kirche, Ökumene und Politik*. Einsiedeln: Johannes Verlag, 1987, s. 207.

- RATZINGER, Joseph. *Europa. I suoi fondamenti oggi e domani*. Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo, 2004.
- RATZINGER, Joseph. Christliche Orientierung in der pluralistischen Demokratie? Über die Unverzichtbarkeit des Christentums in der modernen Welt. In: RATZINGER, Joseph. *Kirche, Ökumene und Politik*, Einsiedeln: Johannes Verlag, 1987, s. 194-195.
- RATZINGER, Joseph. *L'Europa di Benedetto nella crisi delle culture*. Bologna: Cantagalli, 2005.
- RATZINGER, Joseph. Wendezeit für Europa. In: *Wendezeit für Europa; Diagnosen und Prognosen zur Lage von Kirche und Welt*. Einsiedeln: Johannes Verlag, 1991, s. 109-115.
- RATZINGER, Joseph. *Werte in Zeiten des Umbruchs. Die Herausforderungen der Zukunft bestehen*. Freiburg im Breisgau-Basel-Wien: Herder, 2005.
- RICCARDI, Andrea. *Giovanni Paolo II. La biografia*. Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo, 2011.
- RICCARDI, Andrea. *Il potere del papa. Da Pio XII a Giovanni Paolo II*. Roma-Bari: Laterza, 1993.
- ROUGÉ, Matthieu (ed.). *Jean-Marie Lustiger cardinal républicain*. Paris: Parole et Silence-Collège des Bernardins, 2010.
- SCHAMBECK, Herbert. *Ethik und Staat*. Berlin: Duncker & Humblot, 1986.
- TISCHNER, Józef. Die Nation und ihre Rechte. Einführung in die Ansprache Johannes Pauls II. vor den Vereinten Nationen im Oktober 1995. In: MICHALSKI, Krzysztof (ed.). *Aufklärung heute. Castelgandolfo-Gespräche 1996*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1997, s. 122-145.
- VALENTE, Massimiliano. La Santa Sede e l'Europa unita, dalla Conferenza dell'Aja al Trattato di Maastricht (1948-1992). In: *Fede e diplomazia. Le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*, ed. Massimo de Leonardis, Milano: EDUCatt, 2014, s. 393-398.
- WEIGEL, George. *Testimone della speranza. La vita di Giovanni Paolo II protagonista del secolo*. Milano: Mondadori, 1999.
- WOJTYŁA, Karol. *Segno di contraddizione*, Milano: Vita e Pensiero, 1977.
- WOJTYŁA, Karol. Una frontiera per l'Europa: dove? In: *Vita e Pensiero*, LXI (1978) 4, s. 160-168.

The crisis of Europe through the eyes of John Paul II. and Benedict XVI.

Summary

The study presents the views of the popes John Paul II. and Benedict XVI. of the current crisis in Europe. It analyzes the European vision of the two pontiffs in terms of political, philosophical and cultural assumptions, but also in the context of the global challenges as the social, cultural or migration crises. It emphasizes the Christian fundament of the European identity and the key role of Christianity in finding a way out of the crisis of the secularized, paganized Europe, where Christianity is being reduced by the political correctness to the role of a shallow moralizer or a social institution, but at the same time hindered in its very own role of proclaiming the word of God and living it, opportune importune.

Key Words: *crisis of Europe – Karol Wojtyła, Pope John Paul II. – Joseph Ratzinger, Pope Benedict XVI. – Theology of Nation – veneration of Saints Cyril and Methodius – laicism – European Constitution – truth – freedom*

Prof. Dr. phil. Emilia Hrabovec
Comenius University in Bratislava
Faculty of Roman Catholic Theology of Sts.
Cyril and Methodius
Department of Church History